

AT SÆTTE KØNNET PÅ BEGREB

En queerteoretisk klassikers tredivearige rejse over Atlanten

Judith Butler

KROPPE AF BETYDNING

Klim, Aarhus, 2023. Oversat af Peter Borum

For 30 år siden, i 1993, udkom Judith Butlers andet hovedværk, *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of 'Sex'*, som en art teoretisk supplement og opfølger til det banebrydende værk *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* fra 1990. Og i år har vi så – endelig – fået en dansk oversættelse af dette værk med den uoversættelige titel, som i Peter Borums generelt fremragende fordanskning er blevet til *Kroppe af betydning*. Titlen

fremhæver således det meningsmæssige snarere end det materielle eller stoflige aspekt af Butlers begreb om kroppen (at den "matters", snarere end at den består af "matter") som omdrejningspunktet for bogens bugnende antal løst forbundne teoretiske og litterære essays. Den danske udgave har i tilgift et kort, personligt forord af Rolf Mertz ("Af en fanboys bekendelser") og et længere idéhistorisk efterskrift ved Louise Fabian ("Teori af betydning").

Kroppe af betydning er et energisk undersøgende og højtstående værk, en original intellektuel intervention, der tager afsæt

i foucauldiansk magtanalyse, feministisk teori samt althusseriansk ideologikritik og udfordrer psykoanalysens kulturanalytiske potentiale.

Det er svært at overvurdere betydningen af Butlers socialpolitiske tænkning, hvis dekonstruktive orientering og kritiske terminologi udgør en af de fundamentale piller i queer- og kønsforskningen. Ligeledes fungerer Butlers navn i dag som en art *floating signifier*, et tegn der på godt og ondt er blevet en hovedreference for den såkaldte tredjebølgefeminisme og dens identitetsnedbrydende intervention i den socialpolitiske diskurs. Af samme grund kan det synes overraskende, at et så væsentligt værk ikke er blevet gjort tilgængeligt for et dansk publikum før nu. *Gender Trouble* blev oversat i 2011 under titlen *Kønsballade: Feminisme og subversionen af identitet* (THP), og i de senere år er der udkommet en perlerække af tekster. *Krigens rammer: Hvornår er livet sorgbart?* udkom på Arena i 2015, og i 2020 så vi en lille tilstrømning af nyere titler, nemlig *På vej mod en performativ forsamlingssteori* på Billedkunstskolernes forlag og *Ikkevoldens styrke og Ordnes vold* på Klim.

Med oversættelsen af det ældre værk *Kroppe af betydning* binder forlaget Klim en form for sløjfe på forfatterskabet og sætter os samtidigt i den kuriøse situation, at den dansksprogede offentlighed får værket, der selv kom i tiden for den endnu kun gryende queerteori, i hænderne, *efter at* denne teoriramme grundidéer har opnået udbredelse og almen-gørelse. Eksempelvis er det næsten tragikomisk, hvordan Butler (der foretrækker pronominet "they") populært er blevet kædet sammen med "identitetspolitikens fremmarch", samtidigt med at de, de enkelte steder i bogen hvor de beskæftiger sig med spørgsmålet om sociale identiteter, eftertrykkeligt fremhæver, at: "opgaven ikke [er] at mangfoldiggøre antallet af subjekt-positioner" inden for det bestående (164), og at man bør: "sætte spørgsmålstegn ved, hvorvidt det nogen sinde kan danne grundlag for en bevægelse på tværs frem imod en politisk alliance med andre underordnede grupper, hvis man politisk insisterer på sammenhængende identiteter" (165).

Kønnet er ikke en maske, men en lov – og loven slår sprækker. Cirka sådan kan *Kroppe af betydning*

opsummeres, for det er netop den hyppigt gentagne misforståelse af, hvad det vil sige, at kønsidentiteten er performativ, som Butler forsøger at korrigere i dette værk. Det er centralt for dem at understrege, at subjektivering ikke er voluntaristisk og altså op til det enkelte individ at vælge, men derimod bestemt af benhårde og "lovmæssige" sociale strukturer. For det første giver det slet ikke mening at tale om et subjekt *forud for* antagelsen af et køn, da subjektivitet netop består i underkastelsen af en bestemt social orden. For det andet er sproget og den diskursive magt, med alt hvad det indebærer af kategoriseringsformer, betydninger og institutioner, aldrig en privatsag.

Kønnets lov tilsiger, at der findes to køn, hvoraf man må identificere sig med det ene og begære det andet. Andet kan det heteroseksuelle hegemoni ikke kapere, og de kroppe, der går på tværs af dets normative strukturer, f.eks. "den falliserede lebbe" eller "den feminiserede svans" (142), spiller en særlig rolle som "det abjekte", altså udstødte for loven. Butlers hegelianske baggrund fornægter sig ikke: Analysen er opbygget gennem nogle få, helt fundamentale

logiske figurer, nemlig *gentagelse* og *eksklusion*. Det er gentagelsen af praksisser, der sørger for lovens legemliggørelse og autoritet, mens eksklusionen betegner, hvordan det lovmæssige felt af tydelige kroppe (manden der begærer kvinder, kvinden der begærer mænd) konstitueres gennem *udelukkelsen af "de andre"*.

Det abjekte markerer altså lovens konstitutive negation, men åbner samtidig for dens mulige omkalfatring, fordi det udgør: "en lejlighed til radikalt at reartikulere den symbolske horisont, inden for hvilken kroppene overhovedet bliver betydningsfulde" (53). Hvad der i *Gender Trouble* hed "den heteroseksuelle matrix", er i dette værk blevet til "det heteroseksuelle hegemoni" for at indikere, at nok er der en styrende orden, men den er ikke urokkelig og uforanderlig.¹

Bogen er bygget op omkring en indledning samt to dele à fire kapitler hver, hvoraf flere sagtens kan læses særskilt. Butler begynder med at opstille sin problematik omkring, hvordan man kan tænke også det kropslige køn (engelsk: *sex*) som intimt forbundet

---

1 Se også Osborne og Segal 34.

til sproget: "biokønsforskellen er aldrig blot en funktion af stoflige forskelle, der ikke på en eller anden måde både er mærket og formet af en diskursiv praksis" (25). Dét har den radikale konsekvens at også: "kroppenes stof omtolkes som magtdynamisk effekt" (27). I indledningen erklærer Butler sin interesseforskydning fra begrebet *konstruktion* til *materialisering* og gennemgår relativt programmatiske sine svar på de indvendinger, de havde fået på baggrund af *Gender Trouble*, og som stadig verserer i dag. Af samme grund er dette en utrolig udbytterig tekst at læse i egen ret.

Butler argumenterer for, at kroppen forstået som et stofligt "underlag" selv bør gøres til genstand for analyse, og undersøger forbindelsen mellem kvindelighed og materialitet hos Platon, Aristoteles og Luce Irigaray (kapitel 1). Den diskursive forståelse af "materialitet" kan givetvis synes himmelråbende i sin idealisme, når den i dag læses i en kontekst præget af nymaterialistiske påberåbninger af kroppen som noget, den feministiske teoritradition skulle have forbigået under de mange år med fokus på sprog og meningsdannelse. På

trods af sit fokus på kropslighed og materialisering har Butler netop ageret *Prügelknabe* blandt fortalere for "den materielle vending".² Butler problematiserer videre fallosbegrebet og de mere rigide aspekter af psykoanalysens kønsforståelse (kapitel 2), uddyber sin opfattelse af seksualiteten som hverken determineret eller "frit" konstrueret (kapitel 3) og diskuterer de subversive såvel som systemopretholdende dimensioner ved dragkultur og parodier på heteroseksuel normativitet med udgangspunkt i Jennie Livingstons dokumentarfilm *Paris is Burning* fra 1990 (kapitel 4). Det er her en fuldstændig uundværlig pointe, som Butler i øvrigt tilskriver sin partner, den politiske filosof Wendy Brown, at afnaturalisering ikke i sig selv omstyrter magt: At afsløre tingenes kontingens – at noget *ikke behøvede være*, som det er, at det *kunne være anderledes* – er kun første skridt for en kritisk analyse. Alt for ofte stopper analyser dog ved dette minimumskrav.

Anden del åbner med to literære læsninger af amerikansk mellemkrigs litteratur, først af Willa Cathers kønsoverskridende karakter

---

2 Se også Ahmed 33.

terer i bl.a. *My Antonia* fra 1918 og *The Professor's House* fra 1925 (kapitel 5) og dernæst af Nella Larsens undersøgelse af: "den normative hvidheds gangbarhed" (236) i romanen *Passing* fra 1929 (kapitel 6). Larsen burde med sin dansk-vestindiske baggrund have en langt tydeligere plads på kanonreolen herhjemme, og Butlers læsning af hende giver anledning til væsentlige diskussioner om forholdet mellem race-, seksualitets- og kønsbaseret magtudøvelse. Afslutningsvis gennemfører Butler en udførlig Lacan-inspireret teoretisk overvejelse af det paradoksale ved konstitueringen af subjektpositioner i diskussion med Slavoj Žižek (kapitel 7) og endelig en mere direkte politisk drøftelse af mulige strategier for queeraktivisme og det ambivalente ved at "reclame" de kategorier, som den undertrykkende lov etablerer sig selv igennem (kapitel 8).

Det er afgørende for dansk kønsforskning såvel som den bredere intellektuelle kulturanalyse, at vi har en egentlig reception af teoretiske hovedværker som *Kroppe af betydning*, og dette indebærer selvsagt, at vi artikulerer disse idéer på dansk. Et centralt eksempel på en oversættelsesvanskelighed, der

opstår i modtagelsen af tekster fra den angloamerikanske teoriproduktion, er begrebsparret *sex* og *gender*, som spiller en vigtig rolle som teoretisk modpol for Butlers analyse. Hvor *sex* (fra *sexus*) er en term, der bruges i klassisk artsbestemmelse, udspringer *gender* fra den rent grammatiske betegnelse *genus*. Borum gengiver termerne med henholdsvis "biokøn" og "sociokøn". Distinktionen mellem *sex*, forstået som en neutral og naturgiven fysiologisk bestemmelse af et individs rolle i reproduktionen, og *gender*, forstået som en social og historisk variabel kulturel "overbygning" på naturgrundlaget, kædes ofte sammen med andenbølgefeminismen. Således også hos Butler, som omtaler den som tilhørende: "den beauvoirske udgave af feminismen" (30), på trods af at begrebsparret hører det engelske sprog til og først fremkom med Robert Stollers bog *Sex and Gender* fra 1968.³ Det kan virke ironisk, at vi på dansk må gøre os umage med at indføre denne skelnen blot for med det samme at kunne ophæve den igen – hvis vi skal følge Butlers anvisning om, at *sex*, snarere end at

---

3 Fraisse 969.

være det "grundlæggende", er en forestillet og retrospektivt etableret afledning af *gender*. Mens svenskerne har bibeholdt "køn" og indført "genus" som en betegnelse for kulturelt køn, har hverken fransk, tysk eller dansk et lignende begreb(spar), og hvor *biokøn/sociokøn* udmærker sig ved sin enkelhed, er spørgsmålet, om vi gør os selv en bjørnetjeneste ved at adoptere denne næsten aldrig forsvarede, men bestandigt kritiserede opdeling, i stedet for at bibeholde den uafgjorte ambivalens i det enkeltstående begreb om *køn*. Med oversættelsen af et af den nyere feministiske teori-histories vigtigste værker, og med dets 30 års forsinkede ankomst til et forandret begrebsligt landskab, der på ny besynger stoflighed og det ikkesproglige, er det en diskussion, vi ikke kommer udenom, og som måske endda lægger op til reviderede læsninger af Butlers bidrag. •

LITTERATUR

- Ahmed, Sara. "Imaginary Prohibitions: Some Preliminary Remarks on the Founding Gestures of the 'New Materialism'." *European Journal of Women's Studies*, vol. 15, nr. 1, 2008, s. 23-39.
- Fraisse, Geneviève. "Sex." *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*, redigeret af Barbara Cassin, Princeton, 2014, s. 969-974.
- Osborne, Peter og Lynne Segal. "Gender as Performance: An Interview with Judith Butler." *Radical Philosophy*, nr. 67, 1994, s. 32-39.